

علامه امینی (ره)

در سال 1320 ه. ق برابر با 1281 ه. ش ستاره‌ای در شهر سراب، در خانه‌ای سرشار از علم و تقوا بدرخشید و افراد خانواده را سرشار از شادی و شمع نمود

در سال 1320 ه. ق برابر با 1281 ه. ش ستاره‌ای در شهر سراب، در خانه‌ای سرشار از علم و تقوا بدرخشید و افراد خانواده را سرشار از شادی و شمع نمود.

شیخ احمد امینی تبریزی، پدر بزرگوار علامه امینی از عالمان با تقوا بود و مردم به ایشان همواره به دیده احترام می‌نگریستند. ایشان در سال 1287 ه. ق به دنیا آمد. میرزا احمد از فقها و مجتهدین زمان خود و در زهد و پارسایی زبانزد عموم بود. او در سال 1304 ه. ق به تبریز مهاجرت نمود و برای همیشه ساکن آنجا گردید. این مرد بزرگ در سال 1370 ه. ق، دیده از جهان فرو بست و در قبرستان نو شهر مقدس قم دفن گردید.

پدربزرگ علامه امینی، مولی نجفقلی مشهور به امین‌الشرع بود که نام خانوادگی علامه نیز از همین لقب گرفته شده است. ایشان در سال 1257 ه. ق، در روستای سردها - از توابع تبریز پا به عرصه هستی نهاد و به یادگیری دانش و ادب پرداخت. وی نیز بعدها ساکن شهر تبریز گردید. مردی زاهد، فاضل، پرهیزگار و ادیبی برجسته بود که به گردآوری اخبار ائمه اطهار علیهم السلام علاقه بسیاری داشت و چند مجموعه روایت نیز تدوین کرده و اشعاری به فارسی و ترکی از وی به جا مانده است. او در شعر خود به "واثق" تخلص می‌کرد و نقش مهر او - آن طوری که در پشت برخی از رسائلش مشهود است - "الواثق بالله الغنی عبده نجفقلی" بوده است. وی در سن 83 سالگی در سال 1340 ه. ق از دنیا رفت و در وادی السلام نجف اشرف به خاک سپرده شد.

دوران کودکی و جوانی علامه

کودکی عبدالحسین مانند دیگر همسالانش سپری نشد، بلکه او از همان کودکی، استعداد و تیزهوشی عجیبی از خود نشان می‌داد. وی از آغاز زندگی، با حافظه قوی و سرعت عجیبش در درک مسائل دینی، همه نگاه‌ها را به خویش جلب کرد. روح پرسشگر و جست و جوگر عبدالحسین نمی‌گذاشت تا او مانند دیگر کودکان باشد. هر کس در کودکی او را درک می‌کرد، از تیزهوشی وی خبر می‌داد.

خانواده مذهبی و علاقه‌مند به دانش و معرفت علامه نیز، زمینه رشد و تعالی عبدالحسین را آماده کردند. ایشان شاگردی و یادگیری را در محضر پدر بزرگوارش آغاز نمود و با میانی دانش آشنا شد.

پدر؛ ادبیات فارسی، عربی، منطق و تا اندازه‌ای فقه و اصول را به فرزندش آموخت. در کنار اینها، عبدالحسین به کتاب‌های حدیثی و اعتقادی نیز اشتیاق زیادی داشت، ولی با این همه، «قرآن و نهج‌البلاغه دو کتاب گرانقدر برای آموزش این محصل جوان بود.»

از همان کودکی، وجود عبدالحسین از آیه‌های قرآن و سخنان والای امیرالمؤمنین علی علیه‌السلام و امامان دیگر پر شد. پس، عشق به اهل‌بیت علیهم السلام در تار و پود وجودش نفوذ کرد.

بدین ترتیب، علامه امینی با کوشش علمی و با استعداد و پشتکار خویش، خانواده و اطرافیانش را به آینده خود امیدوار می‌ساخت.

عبدالحسین چهارده ساله بود که شیخ محمد خیابانی بر ضد استعمار شوم انگلستان قیام نمود. پیش از نهضت خیابانی، انقلاب مشروطیت روی داده بود، انقلابی که مردم تبریز در آن نقش مهمی بر عهده داشت. اینک خیابانی به پاس حرمت خون شهیدان، با قیامی دیگر منخواست با کج روها مقابله نماید. لذا شانزدهم رجب 1338 هجری قمری برابر هفدهم فروردین 1299 هجری شمسی بر ضد دولت ارتجاعی و ثوق الدوله و امپریالیست‌های انگلیسی قیام کرد. این قیام به شهرهای دیگر آذربایجان هم سرایت نمود و ادارات دولتی یکی پس از دیگری به تصرف انقلابیون در آمد. شش ماه اداره شهر بر عهده کمیته ملی به رهبری خیابانی بود. مبارزی که با انگلیس، روس، آلمان عثمانی مقابله کرده و از استقلال موضع برخوردار بود.

با سقوط وثوق الدوله، مشیرالدوله پیرنیا به نخست وزیر رسید و حاجی مخرمالسلطنه هدایت را به تبریز فرستاد تا آن مجاهد خستگی ناپذیر را دفع نماید. عصر بیست و هشتم ذیحجه الحرام مرکز انقلابیون از بین رفت و بعد از سه روز وی را در خانه شیخ حسن میانجی به شهادت رساندند.

عبدالحسین که با سخنان شیخ و اندیشه و افکار متعالی وی آشنایی داشت، چون دیگر دستارانش عزا گرفت و از پدر آموخت که باید پس از قیام و شهادت با مکتب دعا، فرهنگ سیاسی اجتماعی اسلام را در جامعه نشر داد. امینی در صدد بود با تحصیل در عتبات به جهاد علمی پردازد، عالمی فریادگر شود و مسیر حق را تداوم بخشد. وی با هجرت به نجف در صدر تکمیل معارف الهی بود.

علامه در سن 16 سالگی برای ادامه تحصیل راهی نجف اشرف شد و تا حدود سن 32 سالگی در آنجا مشغول کسب معارف الهی بود. در این سالها در محضر اساتیدی چون: آیه الله سید محمدبن محمدباقر الحسینی فیروزآبادی، آیه الله سید ابوتراب بن ابوالقاسم خوانساری، آیه الله میرزا علی بن عبدالحسین ایروانی و آیه الله میرزا ابوالحسن بن عبدالحسین مشکینی زانوی ادب زده و کسب علم نمودند.

علامه از برخی اساتید اجازه اجتهاد داشته، بزرگانی چون:

1- آیت الله سید میرزا علی بن مجدد شیرازی

2- آیت الله شیخ میرزا حسین نائینی نجفی

3- آیت الله شیخ عبدالکریم بن ملا محمد جعفر یزدی حائری

4- آیت الله سید ابوالحسن بن سید محمد موسوی اصفهانی

5- آیت الله شیخ محمد حسین بن محمد حسن اصفهانی نجفی مشهور به کمپانی

6- آیت الله شیخ محمد حسین بن علی آل کاشف الغطاء

ایشان در سن 32 سالگی به زادگاه خود تبریز مراجعت نموده و برای مدت کوتاهی در آنجا ماندگار شد. اوقات ایشان در آن ایام به تدریس و تحقیق مصروف گردید.

علامه امینی(ره) که عشق امیرالمومنین علی علیه السلام در جاننش شعله ور بود، بیش از این در فراق از حضرتش تاب نیاورده و مجدداً راهی نجف اشرف شد.

علامه امینی(ره) در مقام اجتهاد، منزلت و جایگاه والایی داشتند و بیشتر ساعات ایشان به تحقیق و مطالعه می‌گذشت. و از منابع علمی اسلامی توشه برمی‌گرفت. ایشان در تفسیر، حدیث، تاریخ و علم رجال صاحب نظر بودند.

آثار علامه در عالم تألیف و تحقیق:

شیخ عبدالحسین در سال 1335 تألیف اثر گرانبهای "شهداء الفضیله" را آغاز کرد. عبدالحسین 33 ساله در این دوره با انجام کاری نو و ابتکاری با تحقیق از میان کتب قدیمی ای که در معرض نابودی و فراموشی بودند، مطالبی درباره علمای متقدم و متاخری که در راه حق به شهادت رسیده اند تدوین کرد. او برای تهیه این کتاب که تحسین بسیاری را برانگیخت، به کتابخانه های بسیاری در ایران و عراق سر کشید تا از هر جا حتی اندک مطلبی درباره علمای شهید بیابد. علامه امینی در این کتاب کوشید تا به زندگی و دیدگاه بیش از یکصد تن از پیروان امام علی(ع) و علمای شیعه از قرن چهارم تا چهاردهم بپردازد. این محدث، مفسر، متکلم و فقیه معاصر به تحقیقات گسترده خود ادامه داد و تعلیقه ای بر کتاب "کامل الزیارات" ابن قولویه قمی نوشت. او این تعلیقه را با هدف معرفی مفهوم زیارت در فرهنگ تشیع و بحث پیرامون آن به رشته تحریر در آورد و در ادامه آن با تألیف "ادب الزائر" ارادت خود را به امام حسین (ع) اثبات کرد.

وی همچنین در حوزه فلسفه "ثمرات الاسفار" را در دو جلد تدوین می کند و در حوزه فقه و اصول نیز حاشیه ای کلان بر دو کتاب سترگ "مکاسب" و "وسایل" شیخ انصاری می نگارد. در همین دوره است که به دلیل تلاش های علمی خود از جانب اساتیدش که ذکر آنها پیش از این گذشت، اجازه اجتهاد دریافت می‌دارد. و پس از آن به تبریز باز می‌گردد.

در این زمان او به سوی تفسیر قرآن کریم جذب می شود و برخی آیات قرآن کریم را در سوره های اعراف، واقعه و مؤمن مورد بحث و تحلیل قرار می دهد، اما همه این تحقیقات مقدمه ای است بر کار عظیم او. علامه امینی از ابتدای تحصیلات علمی خود در فکر ایجاد جامعه ای مبتنی بر اندیشه های والای اسلامی بود. جامعه ای که در آن اخوت و برادری مفهومی عینی می یابد و طی آن مسلمانان به دور از تبعیضات و تفرقه ها در ساختن جامعه ای آرمانی همت می گمارند. او برای این منظور با سفر به کتابخانه های کشورهای مختلف دنیا از جمله عراق، هندوستان، پاکستان، مغرب، مصر و... ابتدا به سراغ تحقیق درباره آیات تبلیغ (سوره مبارکه مائده -67)، اکمال (مائده -5)، آیات یک تا سه سوره مبارکه معارج، ولایت (مائده -55) و سوره هل ائی می رود. آنگاه احادیث غدیر، ولایت، منزلت، ثقلین، انذار العشیره و... را از مناظر تاریخی و سندی مورد تحلیل و بررسی قرار می دهد. چاپ نخست کتاب الغدیر در سال 1324 ه.ش در نجف آغاز می شود و این مجموعه تا نه جلد افزایش می یابد. علامه امینی هفت سال پس از انتشار نخستین جلد الغدیر در اثبات ارادت خود به امیر مؤمنان علی(ع) کتابخانه ای با بیش از چهل و دو هزار کتاب خطی و چاپی درباره مولی الموحیدین امام علی (ع) با عنوان مکتبه الامام امیر المؤمنین تأسیس می کند.

کتاب‌های چاپ شده علامه امینی از این قرار است:

1- شهداء الفضیله

علامه امینی در این کتاب زندگی‌نامه بیش از 130 علمای شهید را ذکر می‌کند که به خاطر دفاع از اسلام و حمایت از دین به شهادت رسیده‌اند.

2- سیرت‌ها و سنت‌ها سیره نبینا و سنته

این کتاب در بردارنده پاسخ‌های علامه امینی به پرسش‌هایی است که از ایشان راجع به محبت شیعه به اهل بیت -

عليهم السلام - و عزاداري حضرت سيدالشهدا پرسیده شده است.

3- كامل الزيارات ابن قولويه (تصحیح و تعليق)

4- ادب الزائر لمن یمم الحائر

5- الغدير في الكتاب و السنه و الادب

6- تفسير فاتحه الكتاب

و كتابهاي چاپ نشده علامه اميني عبارت است از:

1- اعلام الانام في معرفه الملك العلام (این اثر راجع به توحيد و به زبان فارسي است.)

2- تفسير آية و لله الاسماء الحسنی

3- تفسير آية و كنتم ازواجاً ثلاثه ...

4- تفسير آية و اذ أخذ ربك من بني آدم ...

5- تفسير آية قالوا ربنا امتنا اثنين ...

6- ثمرات الاسفار (در دو جلد)

7- حاشیه بر رسائل شيخ انصاري

8- حاشیه بر مكاسب شيخ انصاري

9- رساله در حقيقت زيارت (این كتاب در پاسخ علمای پاکستان نوشته شده است.)

10- رساله در علم درايه

11- رساله در نيت

12- رياض الانس (این اثر در دو جلد هزار صفحه اي نگاشته شده)

13- العتره الطاهره في الكتاب العزيز

14- رساله اي درباره كتاب سليم بن قيس هلالی

کتابخانه امام علي

صاحب الغدير سال 1373 هجری قمری ، هشت سال پس از انتشار نخستین جلد الغدير به تاسيس کتابخانه ای اقدام نمود

که نام آن را مکتبه الامام اميرالمؤمنين عليه السلام نهاد و در روز عيد غدیر افتتاح کرد.

آغاز فعاليت این کتابخانه یا 42000 جلد کتاب خطی و چاپی بود. در تاسيس این کتابخانه نسخه های خطی از کتابخانه های

معتبری تهیه شد که شماری از آنها به قرار زیر می باشند.

کتابخانه ناصريه ، 30/000 جلد کتاب ، لکنهو

کتابخانه مدرسة الواعظین ، 20/000 جلد کتاب ، لکنهو

کتابخانه سلطان المدارس ، 5/000 جلد کتاب ، لکنهو

کتابخانه معتاز العلماء ، 18/000 جلد کتاب ، لکنهو

کتابخانه فرنگی محل ، 9/000 جلد کتاب ، لکنهو

کتابخانه ندوة العلماء ، 60/000 جلد کتاب ، لکنهو

کتابخانه اميرالدولة ، 110/000 جلد کتاب ، لکنهو

کتابخانه دانشگاه اسلامی عليگره ، 500/000 جلد کتاب ، عليگره

کتابخانه عمومی رظلا، رامپو

کتابخانه خدابخش ، 50/000 جلد کتاب، پتنه

کتابخانه عمومی دانشگاه عثمانی ، 111/000 جلد کتاب ، حیدرآباد

کتابخانه عمومی آصفیه ، 125/000 جلد کتاب ، حیدرآباد

کتابخانه سالار جنگ ، 52/000 جلد کتاب ، حیدرآباد

و این غیر از آن کتابخانه های خصوصی و عمومی است که در ایران و عراق دیده و استفاده شده بود.

زهد و عبادت علامه

ایشان در زهد و تقوا و ورع مراقبت شدید داشتند. در امور دینی، متعبد و تسلیم در مقابل اوامر الهی بودند. اخلاق خوش

و همت بالایی داشتند و شاید همین همت ایشان، باعث موفقیتشان شده، چرا که در مسیر رسیدن به هدفشان، موانع،

باعث عقب نشینی و ناامیدی ایشان نمی شد. با داشتن این همه علم و دانش متواضع بوده و کبر و غروری در وجود ایشان

دیده نمی شد.

مرحوم علامه بسیار مراقب زبان خود بودند نقل شده است که هیچگاه کسی حرف رکبکی از ایشان نشنیده بود. در مورد

پدرشان نیز می گویند آنقدر با اخلاق و سلیم النفس بودند که کسی ایشان را جز در مسائل مذهبی، خشمگین ندید. و چنان

آداب را رعایت می نمودند که کسی کلام زشتی هرگز از ایشان نشنید.

توکل و انقطاع علامه امینی از غیر، زبانزد عام و خاص بود. علامه هرگاه با مشکلی مواجه می شدند متوسل به اهل بیت،

خصوصاً امیرالمؤمنین علی علیه السلام می شدند.

علامه امینی عقیده‌شان بر این بود که اساس خلقت بنا بر محبت است. ایشان می‌گفتند که تمام عبادات ناشی از محبت است. (هل الدین الا الحب). هر چقدر محبت به خدا بیشتر باشد، از معاصی و گناهان بیشتر دوری می‌شود. مرحوم علامه می‌گفتند: کسی که توجه‌اش در نماز کم است مشکل محبتی دارد.

ایشان در عبادات هم کوشا بوده و به اقامه نماز شب مقید بودند. همواره پس از نماز صبح، مشغول قرائت قرآن می‌شدند که با تدبیر و تأمل همراه بود.

علامه امینی یکی از مسائل اساسی که در زندگی‌شان خیلی مهم بوده توجه به قرائت قرآن و انس با قرآن بوده است. ایشان در ماه مبارک رمضان خود را برای روزه‌داری و عبادات از کارهای دیگر فارغ می‌کردند و در این ماه 15 ختم قرآن داشتند. چهارده ختم به نیت چهارده معصوم علیهم السلام و یک ختم به نیت پدر و مادر خود. و در ماه‌های دیگر حداقل یک ختم قرآن داشتند. تأثیر این قرائت‌ها و انس با قرآن در قلم ایشان دیده می‌شود چرا که نوشته‌های ایشان بسیار روان و محکم است و البته تأثیر آن در الغدیر بسیار مشهود می‌باشد که استشهادیهایی که ایشان در الغدیر به آیات قرآن داشته‌اند به گونه‌ای بوده که انگار این آیه برای آن موضوع مطروحه نازل شده است.

علامه امینی روی توسلات خیلی تکیه می‌کردند. ایشان شدیداً به زیارت جامعه کبیره، زیارت امین الله و زیارت عاشورا معتقد و مقید به خواندنش بودند. و بسیاری از ادعیه را حفظ بودند.

زیارات و توسلات

علامه امینی می‌فرمودند که موضوع "زیارات" و "ادعیه" بدان گونه که در مکتب تشیع مطرح شده در هیچ دین و مذهبی طرح نگردیده است. و اگر کسی با این زیارات و ادعیه مانوس بشود و متوجه باشد که چه می‌خواند و فلسفه و حکمتش را بداند، این فرد، شیعه بی‌سواد نمی‌شود. ایشان می‌گفتند کسی که زیارت جامعه کبیره را بخواند و بداند که چه می‌گوید این فرد، شیعه بی‌سواد نیست. چرا که می‌فهمد دین یعنی چه.

علامه امینی روی توسلات خیلی تکیه می‌کردند. ایشان شدیداً به زیارت جامعه کبیره، زیارت امین الله و زیارت عاشورا معتقد و مقید به خواندنش بودند. و بسیاری از ادعیه را حفظ بودند.

یک قسمت عظیمی از زندگی مرحوم علامه را ادعیه و توسلات و تمنای از اهل‌بیت و خصوصاً زیارات پر کرده بود. ایشان هر شب به زیارت حرم امیرالمومنین علی علیه السلام مشرف می‌شدند و آنقدر آداب را در زیارت رعایت می‌کردند که مردم می‌ایستادند و به ایشان می‌نگریستند که آداب را بیاموزند. ایشان با کمال خضوع و خشوع و با حزن، بالای سر امام می‌نشستند و با برخی الفاظ زیارات با امام سخن می‌گفتند و آنقدر اشک می‌ریختند که بر روی محاسن‌شان جاری می‌شد و آنقدر غرق زیارت می‌شدند که اکثراً از یک ساعت هم می‌گذشت.

علامه امینی وقتی در حرم این الفاظ را می‌خواند که: اشهد انک تسمع کلامی و ترد سلامی، یقین داشت که مقابل حضرت نشسته و با ایشان صحبت می‌کند و جوابش را نیز از حضرت می‌گیرد. و این رتبه‌ی خیلی بالایی در ولایت است.

ایشان اکثراً وقتی به زیارت حرم حضرت سیدالشهدا علیه السلام مشرف می‌شدند با پای پیاده می‌رفتند. و مسئله قابل توجه اینست که ایشان از راه اصلی نمی‌رفتند بلکه مسیر را از میان روستاها انتخاب می‌کردند و شب را به صورت ناشناس در منزل آنها می‌ماندند و در آنجا به سخنرانی در باب معارف دین و اهل‌بیت علیهم السلام می‌پرداختند و بدین وسیله طعم شیرین معارف الهی را به کامشان می‌نشاندند.

یقین به جواب در توسل

فردی به نام دکتر محمد عبدالغنی حسن که شاعر برجسته عرب و از علمای مصر بودند بعد از این که آقای امینی، الغدیر را برای ایشان فرستادند یک شعری برای علامه سرود و فرستاد که از ایشان تقدیر کردند.

آقای امینی نامه‌ای برایشان فرستادند که من از شما ممنونم که این شعر را برای من سروده و فرستادید. اما چرا اصل را گذاشتید و فرع را گرفتید. ای کاش شما غدیریه می‌سرودید و نام خود را میان غدیریه سراها مضبوط و ماندگار می‌کردید و دوستی خود را نسبت به امیرالمومنین نشان می‌دادید.

می‌گویند که 2 ماه پاسخ نداد بعد از 2 ماه نامه ایشان آمد که من به این علت پاسخ نامه شما را دیر دادم که در این دنیا یک دختر بیشتر ندارم و او نیز بیمار شده و اطباء نیز از مداوا کردن او ناامید شده‌اند و دخترم در حال احتضار است. به این علت اصلاً حال شعر گفتن نداشتم. ولی چون شما امر کرده بودید با چشم‌گریان این غدیریه را سروده‌ام و برایتان فرستاده‌ام.

این نامه روز پنج‌شنبه به دست علامه رسیده بود. علامه امینی شب به حرم امیرالمومنین علی علیه‌السلام مشرف شدند. فردای آن روز نامه‌ای به فرزندشان حاج آقا رضا دادند و گفتند که این نامه را برای محمد عبدالغنی حسن پست کن. من دیشب که به حرم رفتم غدیریه این فرد را برای امیرالمومنین علیه‌السلام خواندم و فکر می‌کنم ان شاءالله شفای دختر را گرفتم.

این ماجرا به این معناست که علامه اینقدر با اطمینان از ارتباط‌شان با امام صحبت می‌کردند.

نامه علامه ارسال شد و دو هفته بعد جواب محمد عبدالغنی حسن رسید که سبحان الله، همان شبی که شما می‌گویند در حرم غدیریه مرا خواندید، دخترم تب شدیدی کرد و بعد از آن بهبود یافت. و الان شکوفه خانه من است و این از معجزات مولا امیرالمومنین است.

مرحوم علامه می‌گفتند کسی که زیارت جامعه کبیره را بخواند و بداند که چه می‌گوید این فرد، شیعه بی‌سواد نیست. چرا که می‌فهمد دین یعنی چه.

غروب

تلاش بی‌وقفه علامه امینی در دوران زندگی با عث ضعف جسمانی ایشان شده که منجر به بیماری و زمینگیر شدنشان در دو سال آخر عمر ایشان شد. خستگی‌ها و تحمل رنج‌های علامه امینی در راه اعتلای دین اسلام و مذهب تشیع و تحصیل و تدریس معارف اهل بیت علیهم السلام در ظهر روز جمعه 12 تیر ماه 1349 ه. ش (28 ربیع الثانی 1390 ه. ق) به پایان رسید و صاحب الغدیر، آن پیر فرزانه و پر مایه، پس از 68 سال تلاش و کوشش، به دیدار یار شتافت تا از دست صاحب غدیر و از چشمه زلال کوثر بیاشامد و غبار خستگی را از تن بزدايد. او رفت اما الغدیر وی چراغ خانه دل‌های با صفا و مشعل هدایت امت تا طلوع خورشید ولایت شد.

هنگام احتضار لب‌های علامه را با آب مخلوط به تربت مقدس کربلا مرطوب ساختند و فرزندشان - حاج شیخ رضا امینی - دعاهای عدیله، مناجات متوسلین و مناجات المعتصمین را می‌خواند و علامه هم با حزن و اندوه و در حالی که اشک از چشمانشان سرازیر بود، دعاها را تکرار می‌کردند.

آخرین سخنانی که در لحظه‌های آخر زندگی بر لبان آن مرد بزرگ جاری شد، این بود:
"اللهم هذه سكرات الموت قد حلت فاقبل الی بوجهک الکریم، و اعنّی علی نفسی بما تعین به الصالحین علی انفسهم ... ؛ «خداوندا! این سكرات مرگ است که به سویم می‌آید. پس به سوی من نظری کن و مرا با آن چه صالحان را کمک می‌کنی، کمک نما.»

پس از ختم این دعا، ندای خداوند را لبیک می‌گوید و روح شریفش به سوی خداوند عروج می‌نماید.

منابع

سیري در الغدیر نوشته ابوالفضل اسلامي

ترجمه الغدیر

شهیدان راه فضیلت

سایت تبیان

علمای بزرگ شیعه

ربع قرن مع العلمة

گلشن ابرار، تهیه و تدوین: جمعی از پژوهشگران حوزه علمیه قم

سایت حوزه

<http://www.hawzah.net/Hawzah/Scientists/Scientists.aspx?id=1978>

سایت موسسه آموزش عالی علامه امینی

http://www.aab.ac.ir/0401/sec_1/p_9.aspx?lang=Fa

حماسه غدیر، به قلم محمدرضا حکیمی

سایت خبري ابنا